

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 17.

Ferber Katalin

Nemzetállam, államnemzet

A japán modernizáció néhány sajátossága – az állam szerepe

Budapest

2018

ÖSSZEFOGLALÓ

Nemzetállam, államnemzet

A japán modernizáció néhány sajátossága- az állam szerepe

Japán – néhány másik országhoz hasonlóan – az államapparátus vezetésével hajtottvégre modernizációt a 19. században. A szigetország e korban korántsem volt „fejletlen és elmaradott” terület, de intézményei a nyugatiak számára ismeretlenek voltak. Az egyenlőtlen kereskedelmi szerződések rendszere, a japán nemesfémkészletek felszabadítása, a belföldi gazdasági és társadalmi válság előremenekülésre kényszerítette a kormányzatot. A központi kormányzat tagjai egyidejűleg kerestek megfelelő eszközöket a minél gyorsabb fegyverkezésre, s ezzel párhuzamosan igyekeztek megérteni és megtanulni mindazt, ami a nyugati országokat gazdaságilag és katonailag erőssé tette. Meg kellett teremteni a határokat, az etnikum és a nyelv szentháromságára épülő japán nemzetet. A „gazdag ország, erős hadsereg” jelszóval modern iparvállalatokat alapítottak, megteremtették a bankrendszert, és a posta- takarékpénztári szisztéma kiépítésével a rejtett tartalékokat is mozgósították. A japán modernizáció legfontosabb sajátossága a központi bürokrácia és a vállalkozó családok együttműködése volt. Felismerték, hogy a liberalizmus alkalmazásából a későn jövő Japán csak vesztesként kerülhetett volna ki, ezért a japán kormány felváltva alkalmazta akorlátok lebontását és a merkantilizmus eszköztárát.

ABSTRACT

Nation state, state nation. Some characteristics of Japanese modernization – the role of the state

Japan, like some other countries in the 19th century, implemented a modernization program lead by the state apparatus. At that time the country was far from being an „underdeveloped and backward” territory, but its institutions were foreign to Westerners. The unequal trade treaties, the liberalization of the Japanese gold and silver reserve, and the domestic economic and social crisis forced the government to escape by forging ahead. Members of the central government tried to find methods to simultaneously arm the country as fast as possible, and learn and understand all of what had made Western countries economically and militarily strong. The Japanese nation, build on the trinity of borders, ethnicity and language, needed to be constructed. Under the slogan of „rich country, strong army”, modern industrial

companies were established, a banking system was created, and the hidden reserves were mobilized by implementing the post savings system. The most important characteristics of Japanese modernization was the cooperation of the central bureaucracy and the entrepreneur families. It was realized that the application of liberalism would put the late-comer Japan on the losers' side, so the Japanese government used the tools of lifting the barriers and of mercantilism alternately.

FERBER KATALIN**NEMZETÁLLAM, ÁLLAMNEMZET****A JAPÁN MODERNIZÁCIÓ NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA – AZ ÁLLAM SZEREPE**

„Az állam nem valami távoli, tőlem független fogalom. A nemzetállam (kokka) és én ugyanaz.”

(Takahasi Kórekijo pénzügyi szakember, a „japán Keynes”, 1883)

I. BEVEZETÉS

Ritka, de nem példa nélküli az államapparátus vezetésével és koordinálásával végrehajtott modernizáció a 19. században. Elegendő az egyesített Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia, az egyesített Olaszország vagy a cári Oroszország példáira gondolnunk.

Japán azonban – összehasonlítva a korabeli európai országok egy részével – az erőszakos nyitás idején (1852–53) korántsem volt „fejletlen és elmaradott” ország. A hazai intézményrendszer a nyugati országok számára azonban ismeretlen volt, így vált – a gyarmatosító logika alapján – a szigetország feudális s elmaradott orszaggá. (Sok évtizeddel később, a második világháború után az amerikai megszállóknak ismét ugyanez volt a véleményük a legyőzött Japánról.)

Japán erőszakos – azaz fegyveres – megnyitása egyúttal a nyugat szabad kereskedelmét jelentette, vagyis a nyugati áruk beözönlését, a japán ezüst- és aranytartalékok felvásárlását, s a „nagyorrúak” felbukkanását az ország különböző pontjain 250 év után. Védekezni kellett, egyenlőtlen feltételek mellett. Harcolni a nyugati hatalmakkal reménytelen volt, hiszen azok katonai, technológiai fölénye ezt lehetetlenné tette. A japán központi kormányzat tudott arról, hogy miként bánnak a kínai lakossággal a „kikötői imperializmus” nyugati kezdeményezői, vagyis ismerte mindazt a veszélyt, amely az ország egészét fenyegette.

Az egyenlőtlen kereskedelmi szerződések rendszere, a japán nemesfémkészletek felszabadítása a külföldi pénzkereskedők számára, hozzátevé mindehhez az évek óta tartó belföldi gazdasági és társadalmi válságot, előremenekülésre kényszerítette a kormányzatot és tanácsadóit. A központi kormányzat tagjai egyidejűleg rendezkedtek be az „önvédelemre”, kerestek megfelelő eszközöket a minél gyorsabb fegyverkezésre – ami érthető, hiszen a sógunátus rendszere alapvetően egy szigorúan ellenőrzött katonai rendszer volt –, s ezzel párhuzamosan igyekeztek megérteni és megtanulni mindazt, ami a nyugati országokat gazdaságilag és katonailag erőssé tette. Nem véletlen tehát, hogy az átalakítás és átalakulás neve (*isin*) számunkra lefordíthatatlan: 'átalakítás', 'megújulás', 'felújítás'...

A restaurációt azok a klánok (Szacuma és Csósu) hajtották végre, amelyek a régi rendszer mellőzöttjei voltak. A Meidzsi-fordulat és átalakulás kettős arculata a szakemberek számára jól ismert, de érdemes e kettősség legfontosabb elemeit közelebbről is szemügyre venni.

Az első kettősség, hogy a „forradalmat” (vagyis a váltást) a régi rend mellőzött csoportjai hajtották végre mindazokkal szemben, akik – tőlük eltérően – a kiváltságosai voltak a régi rendnek. Másrészt, az átalakítás részben kínai hagyományokra támaszkodott, miközben Kínával, a térség birodalmával, azaz nagyhatalmával szakítani kellett (Fukuzava Jukicsi tanácsa a kormánynak).

Tanulmányozni kellett mindazt, aminek köszönhetően Anglia, Franciaország és Hollandia fejlett országgá vált. Ez volt a szigetországból tapasztalatok gyűjtésére elindult delegációk (missziók) célja, de ezek tagjai minden igyekezetük ellenére elsősorban saját tapasztalataikból, valamint az új kormány instrukcióiból indultak ki. Másképp fogalmazva, többségük a katonai hatalommá válás eszköztárát kereste nemzetközi útjai során, a számos – tudást és példákat összegyűjtő – „misszió” tagjait (például az Ivakura vezette delegációt) elsősorban a katonai potenciál megteremtése érdekelte. Az oktatásért felelős miniszter rengeteg fiatalot is külföldi tanulmányútra küldött, abban bízva, hogy az új rend új tudás alkalmazását, új szakemberek munkáját igényli.

Mindenki, aki az új japán kormány megbízásából tanult nyugaton, tisztában volt azzal, hogy a katonai hatalom megteremtéséhez korszerű nehézipar kell. A korszerű nehéziparhoz nyugati, modern technológiai eljárások átvételére volt szükség. A technológia drága volt, a japán exporttermékek bevétele csekély, ezért az állam sajátos intézményeket alapított e nagyon is reális hiányállapot megváltoztatásához, melyek

vezetőinek egy része korábban külföldön tanult, vagy valamelyik tapasztalatszerző misszió tagja volt. Ennek is köszönhető, hogy Japán páratlan gyorsasággal teremtette meg a japanizált nyugati intézményeket, s alig négy évtized alatt sikerült gazdasági fejlettségét tekintve felzárkóznia a korabeli nagyhatalmakhoz.

II. NEMZETÁLLAM, ÁLLAMNEMZET

A nemzet – az elképzelt közösség – egy elméleti konstrukció, mely a határok, az etnikum és a nyelv szentháromságára épül. A japán *kuni*, vagyis az „ország” eredetileg a klánok területét, fennhatóságát jelentette. Ezek egyesítéséből lett Japán. Mindez azonban csak egy rendelet volt – az egységesítés hosszú folyamat volt a kereskedelmi vonalak kiépítésével, az új pénznem bevezetésével és számos olyan gyakorlati intézkedéssel, mely Japánt országgá tette, vagyis megszüntette a korábbi több száz egymással csak a központi hatalmon keresztül kapcsolatban levő feudális klán elszigeteltségét (határait).

A belföldi piac egységesítése mellett Japán földrajzi területe kibővült, s ez egy újabb kettősségre utal. Az „új” Japán határai kitolódtak, mert Hokkaidó és Okinava, bár egyik sem japán etnikum lakta szigetcsoport volt, jogilag is japán fennhatóság alá került. (Talán nem véletlen, hogy így kapta később az ország az új nevét: Dai Nippon, vagyis a Nagy Japán.) E két szigetcsoporttal korábban a két mellőzött klán, a Szacuma és a Csósu intenzív kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat tartott fenn, hogy saját költségvetésének hiányait így pótolja. A rendszerváltás után a japán központi kormányzat bekebelezte mindkét területet, azaz a korábban mellőzött két klán tagjai most már a kormány tagjaiként így legitimálták korábbi gyakorlatukat. (Talán ez az egyik oka, hogy sem Hokkaidó, sem Okinava nem gyarmatosított területként szerepel az iskolai tankönyvekben.)

A két szigetcsoport őslakosságát japanizálták és gazdasági, valamint pénzügyi intézkedésekkel arra kényszerítették, hogy részt vegyen a központi kormányzat és annak legfontosabb szövetségesei által irányított modernizációs folyamatban. Természetesen mindez az ainuk (Hokkaidó) és az okinavai őslakosság elszegényedésével és intézményesített diszkriminációjával járt együtt. Vagyis a nemzetté „válás” összekapcsolódott más etnikumok erőszakos – brutális és kíméletlen – beolvasztásával. Nem történhetett ez másként a „kaszttokkal” sem, ennek eltörlése

azonos volt két kaszt, a szamurájok és a negyedik (láthatatlan) kaszt erőszakos beolvasztásával az új rendbe. A burakuminok (korábban nem emberek, tisztátalanok) elvesztették korábbi, kirekesztettségéből származó előnyeiket, azaz biztos megélhetési forrásaikat, s így a társadalom páriái lettek.

A nyelv sem volt korábban egységes, ezt az oktatás kellett, hogy megoldja.

A legfontosabb nemzetteremtő elem az etnikum volt, melynek kiemelt fontosságát a japán esetben az a földrajzi tény adta, hogy a szigetország legközelebbi szomszédja Kína, a térség kulturális és gazdasági nagyhatalma volt. Az egységes etnikum állami megteremtése sokféle intézkedéssel történt, de ezek közül a legfontosabb egy régi (kínai) hagyomány, a császárság intézményének felélesztése volt. Az ország erőszakos megnyitása előtt is volt természetesen császár, de szerepe formális volt.

Az „új” császár a japán etnikum – isteni eredetű – képviselőjévé vált. A császárságnak vagyont is kellett teremteni, ez néhány hónap alatt lezajlott. Az Amateraszu sintó Napistentől eredeztetett császár a japán etnikum nem ázsiai jellegét hangsúlyozta. A japán etnikum tehát az isteni eredetű császársággal vált egységessé, és nyerte el nem „ázsiai” jellemzőjét.

A császárság intézménye így *conditio sine qua non*-ja lett a japánság létezésének, a császár legitimálta a japán etnikum különlegességét, nem ázsiai eredetét, s egyúttal minden egyes japán ember életét is. Mindenki a császárnak adta oda életét, mert tőle kapta. (Ennek számos bizonyítéka van ma is, például az ország legnagyobb háborús múzeumában.) A japán etnikum ázsiaiakétól eltérő tulajdonságait pedig a szomszédos kelet-ázsiai etnikumok gyarmatosítása bizonyította (kínaiak, koreaiak stb.). Ez volt az az időszak, amikor az „egy etnikum, egy nemzet” ideológiája a szigetország gyakorlatává vált. (Ez a második világháború után újjáéledt.)

Természetesen a japán nemzet ma sem egységes etnikum, nem volt soha az. Ez az ideológia azonban rendkívül fontossá vált, hiszen a japán nemzet különlegességét bizonyította. Ezért volt fontos minden gyarmatosított területen, sorrendben Tajvanon, később Koreában, majd a polinéziai szigeteken az őslakosság erőszakos japanizálása. Érdekes tény, hogy ez az 1931-ben katonai puccs által elfoglalt Mandzsúriában nem így történt. Az etnikai homogenizáció a modernizáció egyik fontos eleme volt, legalábbis jó néhány japán szakértő szerint.

III. „FUKOKU KJÓHEI” – GAZDAG ORSZÁG, ERŐS HADSEREG

A japán központi hatalom számára a legsürgetőbb feladat a nyugati intézmények meghonosítása, a „modernizáció” volt annak ellenére, hogy számos hazai intézmény (például az oszakai tőzsde) működését tekintve lényegesen fejlettebb és így korszerűbb volt, mint korabeli nyugat-európai megfelelője. A csaknem két és fél évszázadig tartó részleges elzártság ugyanis korántsem jelentette az ismeretek és a tudás hiányát.

A japán modernizáció első évtizede a kísérletezések időszaka volt, s nagyon lényeges jellemzője a nyugati, azaz a fejlett nyugat-európai országok, valamint az akkor még fejlődő észak-amerikai kontinens intézményeinek szelektív átvétele, vagyis adaptációja, mely nem egy esetben csúfos kudarccal végződött. Az első s magától értetődő példa erre az állam által alapított iparvállalatok sora, melyek csaknem egy évtizedes – jelentős veszteségeket produkáló – időszak után „tömeges” eladásra kerültek. Valóban, ez volt talán a világ első nagyméretű privatizációja, melyet minden tekintetben áthatott a kormány tagjai és a legrégebbi pénz- és árukereskedelmelfoglalkozó családok közötti kapcsolat, amit ma korrupciónak hívnánk. (Ebbe egy kormánytag is belebukott, és alapítója lett a ma is híres Vaszeda Egyetemnek.)

A második, s ezzel némiképp analóg példa a bankrendszer megteremtése volt, melynek első modellje az amerikai – területileg tagolt – szisztéma volt, de ez nem működött. Így a kereskedelmi bankok megteremtése a vártnál lényegesen hosszabb időt vett igénybe, mert a japán könyvelési, elszámolási módszerek nyugaton ismeretlenek voltak, így azokat fel kellett, hogy váltsa a nyugati országokban jól ismert technika. (Érdeemes emlékezni arra, hogy az 1990-es évekig Japán nem a nyugati elszámolási módszereket használta, s csak a nemzetközi pénzügyi szervezetek nyomására változtatott ezen.)

Tőkeszegény országban kevésbé várható el, hogy az új technológia megvétele – az exportbevételek segítségével – olajozottan működjék. Kevésnek bizonyult az „*ojatoi gaidzsínok*” alkalmazása, akik a fejlett műszaki és gyártási eljárások betanítására mentek Japánba. Megbízásuk határozott időre szólt, s szinte kivétel nélkül mindegyikőjük visszatért hazájába a szerződése lejárta után.

Mindez nagyon sok pénzbe került, s az „új” rendszer egészének mindenképp mobilizálható pénzforráshoz kellett jutnia. Ennek egy évtizedig az infláció, vagyis a

fedezet nélküli papírpénz-kibocsátás volt a legfontosabb eszköze. (A japán pénzügyi kormányzat később a háborús újjáépítés során is fedezetlen papírpénz-kibocsátás segítségével indította újra az ipari termelést.)

Az infláció azonban tartósan nem lehetett a modernizáció jellemzője, mert lehetetlenné tette a szigetország beilleszkedését a nemzetközi áru- és tőkekereskedelembé, abban az időszakban, amikor Európa egyre több országa, követve az angliai példát, a kettős (arany és ezüst) valutarendszerről áttért az arany (illetve fontsterling) alapú valutarendszerre. Macukata Maszajosi akkori pénzügyminiszter világosan látta, hogy a japán valuta és államháztartás stabilizációja (szanálása) nélkülözhetetlen a külföldi kölcsönök felvételéhez is.

A túlnyomóan vidéki népesség „rejtett” pénzügyi tartalékainak a modernizáció szolgálatába állítását a néhány évtizeden belül óriási sikerrel működő, Japánban meghonosított posta-takarékpénztári hálózat érte el. Figyelemre méltó, hogy a posta-takarékpénztári hálózat az országos kereskedelmi bankhálózat kiépülése előtt jött létre, így az államnak fontos tőkeforrása lett. Az ötletet az angol Piggy Bank (Malacpersely) intézményének példája adta Maedzsima Hiszokának, de ez, mint annyi más intézmény, jelentős módosításokkal került bevezetésre a szigetországban.

A posta (az információk és áruk, valamint pénz áramlása) alapvető feltétele volt a belső piac megteremtésének. A postai hálózat párhuzamosan jött létre a vasútvonalak építésével. A postai alkalmazott közszolgálati alkalmazott volt, egyenruhával, ingyenes lakhatással, de szakmai képzés (eltérően a banki alkalmazottaktól) szükségtelen volt. Így vált a postás a japán állam képviselőjévé, aki megbízható volt, hiszen mindenki ismerte minden településen.

A posta-takarékpénztár elsősorban a vidéki, kispénzű lakosság számára ajánlott bevételt a betétek után. Banki szolgáltatást nem nyújtott, ezért különbözött a francia *crédit mobilier* intézményétől is, de hasonló volt az Osztrák–Magyar Monarchia posta-takarékpénztárához, valamint a német Spaarkasse intézményéhez. A postai megtakarítások összege 1886-tól egy rendelet eredményeként a pénzügyminisztérium elkülönített számlájára érkezett, melyet Letéti Alapnak (Jokinbu) neveztek. E számla később a második költségvetés elnevezést kapta. Felhasználásáról kizárólag a mindenkori pénzügyminiszter döntött. 1973-ig a második költségvetés összege nem volt nyilvános.

Többféle előnyt kínált ez a pénzügyi konstrukció. A 19. század utolsó harmadában a nyugati nagybankok hitelezési gyakorlata az „elmaradott” országokban általában az állami monopoliójedelmek zálogként történő lefoglalásával járt együtt. A bankok így biztosították magukat arra az esetre, ha az adós ország nem tudja törleszteni a kölcsönt. A Letéti Alap védelmet nyújtott ez ellen. Az az előnye is megvolt, hogy a kvázi kötelező lakossági megtakarítások folyamatosan nőttek, inflációs hatásuk nem volt (legalábbis nem közvetlenül), viszont kitűnő beruházási forrást jelentettek, mindez parlamenti ellenőrzés nélkül.

Az ország nemesfém tartalékainak vészes csökkenése és a drága importigény hívta életre a Jokohamai Deviza Bankot, mely nemzetközi arbitrázsügyletekkel gyarapította a devizatartalékot. Néhány évvel később a japán kormány további kvázi állami pénzügyintézeteket alapított, melyek igazgatótanácsában egy tag mindig a pénzügyminisztérium delegáltja volt. A Japán Jegybank (Nippon Ginkó) minden tekintetben közvetlenül a pénzügyminisztérium fennhatósága alatt állt, függetlenségét csak a huszadik század végén nyerte el.

Japánban állami kezdeményezésre alakultak meg a szövetkezetek is (német mintára), majd a huszadik század első éveiben ezek pénzügyeit is a postatakarékpénztár bonyolította. (Kevésbé finoman fogalmazva, ezek az intézmények másutt nem tarthatták pénzüket, csak ott, de így volt ez a sintó és buddhista templomokkal is.)

A japán modernizáció legfontosabb sajátossága a központi szakképzett minisztériumi bürokrácia és a korábbi, privatizációban résztvevő kereskedő és termelő vállalkozó családok együttműködése volt. Így jöttek létre a *zaibacuk*, melyek egy-egy iparág teljes vertikumában működtek. Ezek hasonlóak voltak a később Amerikában létrejött katonai-ipari komplexumokhoz, melyeknek oly nagy szerepe van az utóbbi évtizedekben az amerikai gazdaság működésében.

A huszadik század első évtizedére Japán minden tekintetben egyenrangú partnerévé vált a fél évszázaddal korábbi, az országot a kikötői imperializmusba sikertelenül kényszerítő nyugati hatalmaknak. Két győztes háború (a japán–kínai és a japán–oroszi), számos gyarmat – így a Nagy Japán Birodalom (Dai Nippon) álomból valósággá vált. A huszadik század első évtizedére Japán bekerült az iparilag fejlett, gyarmattartó nyugati hatalmak közé.

IV. LIBERALIZMUS ÉS NEMZETGAZDASÁG

„Az állam teremti meg a piacot és a piacnak köszönhetően erősödik meg az állam.”

(Polányi Károly)

E rövid írás utolsó része az Adam Smith-i „univerzális piaci liberalizmus” és a Friedrich List-i nemzetgazdasági koncepció egyidejű japán alkalmazását foglalja össze.

Japán első, legkorábbi intellektuális és gyakorlati ismeretei a 19. század utolsó harmadának nagyhatalmától, Angliától, illetve a Brit gyarmatbirodalomtól származtak. Ennek alapján ismerték fel sokan, így például Maeda Maszana és legtehetségesebb tanítványa, Takahasi Kórekijo, hogy a korai Meidzsi-korszak első és legfontosabb feladata a korlátozások felszámolása (kaszatok eltörlése, szamurájok kiváltságainak megszüntetése, a föld forgalmának felszabadítása), vagyis mindaz, ami megnyitja a piacgazdasághoz vezető utat. Takahasi (évekkel korábban, mint List) azt is felismerte, hogy az univerzálisan elfogadott (kényszerített) liberális szabadverseny éppen azoknak kedvez, akik már nem a modernizáció kezdeti szakaszában vannak. Ebből csak vesztesen kerülhetett ki a szigetország, így List tanításait követve a „liberális” intézkedéseket követően azt a szellemi, anyagi potenciált kellett megteremteni, mely hosszú távon alapját képezhette a gazdasági és társadalmi fejlődésnek.

Maeda, aki monumentális tízéves tervjavaslatában (Kogjo Iken) az agrárszektor és a hozzá közvetlenül kapcsolódó kézművesipar állami támogatását javasolta, vagyis a „gazdag ország, erős hadsereg” szlogenből az elsőre helyezte a hangsúlyt, a mezőgazdasági és kézműves szakmákat folytató vidéki lakosság állami támogatását javasolta e tervjavaslatában.

A kormány azonban a szlogen második elemére helyezte a hangsúlyt, vagyis olyan iparfejlesztést szorgalmazott (és finanszírozott), mely lehetővé tette a modern, technikailag korszerű katonai potenciál megteremtését. (Erre talán a legjobb példa a hajógyártás.) Maeda tervét elvetette a kormány legnagyobb politikai befolyással bíró tagja, Macukata Maszajosi. A terv több példányát bezúzatta, Maeda elvesztette minisztériumi állását, és minden igyekezete, lojalitása és nemzeti hűsége ellenére nyomorogva és magára hagyva halt éhen.

A kormánynak és Macukata pénzügyminiszternek lényegesen fontosabb volt az ország nehézipari bázisának megteremtése – ami a hadiipart is magában foglalta –, s ennél kevésbé látta sürgetőnek az agrárnépesség életszínvonalának javítását. Erre majd csak az ország nehézipari és ipari alapjainak megteremtése után kerülhetett sor. A japán kormány tehát felváltva alkalmazta a (rég)i korlátok lebontását – ez előfeltétele volt a liberális piacgazdaság megteremtésének – és a merkantilizmus, vagyis a hazai ipar védelmének eszköztárát (Friedrich List).

A modernizáció első évtizedeinek tapasztalatai minden, a kormány számára szakértői tevékenységet végző vezető bürokratának – akikre aligha emlékszik ma már bárki Japánban – elegendő alapot nyújtottak ahhoz, hogy felismerjék: a liberális (értsd szabadpiaci) gazdaság- és pénzügypolitika kizárólag a fejletteknek kedvez. Így a szigetország szakemberei felváltva alkalmaztak protekcionista, „etatista” és liberális gazdaság- és pénzügypolitikai eszközöket annak érdekében, hogy a „későn jövő” Japánban (melyet nyugaton az 1880-as évek végéig rendszeresen összekeverték Kínával) létrejöjjön a gazdaság produktív alapja (List), a szellemi tőke (List) és a szakképzettség mint a hosszútávú fejlődés egyik nélkülözhetetlen eleme (List).

Friedrich List, ahogy Takahasi Kórekijo pénzügyi zseni felismerte, nem Adam Smith nézeteit utasította vissza, hanem finomította, s kiegészítette azokat. Hamis tehát a piac *versus* állam alternatíva, mint ahogy hamis a szabadpiac *versus* állami protekcionista korlátozások ellentéte is. Nincs ma a világon olyan fejlett ország, ahol a modernizáció első szakaszában ne együtt alkalmazták volna mindkettőt, vagy kizárólag protekcionista gazdaságpolitikát alkalmaztak volna.

Mark Metzler remek tanulmányának befejező idézete Friedrich List-től talán jól összefoglalja a japán modernizáció legfontosabb „motorját”: „Az emberiség civilizációja kizárólag a nemzetek egyenjogúsága alapján fejlődhet: mindaz, amit Anglia alkalmazott saját fejlődése érdekében, az más nemzetek számára is hozzáférhető.”

Berlin, 2018. április

A cikk alapja a szerző 2014-ben megjelent tanulmánykötete: Ferber Katalin: *A siker ára. Tanulmányok (az ismeretlen) Japánról*. Budapest, Syllabus, 2014. E kötet részletes irodalomjegyzéket és számos, az internetről ingyen letölthető tanulmány adatait is tartalmazza. A cikkben szereplő két idézet (Takahasi, valamint List) forrása: Mark Metzler: „The Cosmopolitanism of National Economics: Friedrich List in a Japanese Mirror.” In: *Global History*. Edited by A. G. Hopkins. Palgrave Macmillan, 2006.

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.